

Johannes Gregorius Macer Szepsius (1530–1579 után) kritikája az orvosokról

František, Šimon dr.¹ ■ Magyar László András dr.²

¹Kassai P. J. Šafárik Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Román és Klasszikus Nyelvek Tanszék, Kassa (Košice)

²Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, Budapest

A humanista J. G. Macer Szepsius (1530–1579 után) a felső-magyarországi Szepsiben született (ma Szlovákia, Moldava nad Bodvou). Krakkóban élt, latin alkalmi verseket írt. *De vera gloria libellus* (Könyvecske az igaz dicsőségről) című, 1562-ben kiadott művében az egyes foglalkozásokról ír, megróva művelőiket hibáikért. Az orvos, Macer Szepsius jellemzésében, *garrulus* (fecsegő), *mendicus* (kunyéráló), haspók, csaló. Nem olvas semmit, éjjel-nappal alszik, nem a tudás, hanem tudatlanság, nagyképűség és gőg jellemző rá. Olyan gyógyszereket ír föl, amelyek hatását nem ismeri. Macer Szepsius kritikája megdöbbentő, hiszen valószínűleg maga is szoros kapcsolatban állt a medicinával. Orv. Hetil., 2016, 157(6), 230–232.

Kulcsszavak: orvostörténet, orvosszatíra, humanizmus, reneszánsz, Schneeberger, Paracelsus

Criticism of physicians by Johannes Gregorius Macer Szepsius (1530–after 1579)

Humanist author J. G. Macer Szepsius (1530–after 1579) born in Szepsi, Upper Hungary (today Slovakia, Moldava nad Bodvou) lived in Krakow and was a typical author of Latin occasional poetry. In a part of his work *De vera gloria libellus* (Booklet on the true glory) published in 1562 he deals with certain professions and criticizes them. Physicians are described as being *garrulus* (loquacious), *mendicus* (beggar), and having a big belly due to a luxury. The Physician doesn't read books, is lazy and not characterized by his knowledge, but rather by ignorance, arrogance and pride. Physicians prescribe medications without knowing their effects. Such a criticism is surprising, because Macer Szepsius was probably closely related to medicine.

Keywords: history of medicine, criticism of physicians, humanism, Renaissance, Schneeberger, Paracelsus

Šimon, F., Magyar, L. A. [Criticism of physicians by Johannes Gregorius Macer Szepsius (1530–after 1579)]. Orv. Hetil., 2016, 157(6), 230–232.

(Beérkezett: 2015. november 9.; elfogadva: 2015. december 3.)

A humanista irodalomban korán megjelenik egyrészt az orvosszatíra, amelynek tipikus képviselője *Petrarca* (1304–1374) a maga „*Invektíva az orvosok ellen*” című munkájával, másfelől pedig az orvosmagasztalás is, amelynek legjellemzőbb képviselője viszont *Rotterdam* *Erasmus* (1466–1536) volt – magyarul is olvasható – „*Encomium medicinae*”-jével [1]. A humanista *Johannes Gregorius Macer Szepsius* (1530–1579 után) az orvosokat kritizáló szerzők egyike volt.

Macer Szepsius egy felvidéki kisvárosban, Szepsiben (ma Moldava na Bodvou, Szlovákia), Kassa mellett született. Gregorius Macer a mai bölcsészkarhoz megfelelő krakkói *artes* fakultáson végezte tanulmányait. Ez idő tájt Krakkó a Lengyel Királyság fővárosa és fontos közép-európai kulturális központ volt. Macer 1556-ban, a szabad művészetek baccalaureatusaként említi önmagát [2] a fakultás *Liber diligentiarum*-ában, amely a hallgatók tevékenységéről adott számot. Krakkói tanulmányairól

1555-től 1562-ig vannak adataink [3]. 1562-ben ünnepi költeményt írt társaihoz, akiket „*futuri licentiat magisterii*”-ként említi, vagyis ő is valószínűleg magister (mai MA) szinten fejezte be tanulmányait [4]. Valószínűleg e tanulmányok befejezése után is Krakkóban maradt. Jellegzetes latin alkalmi költő lett, panegirikusait főként barátja, a svájci *Antonius Schneeberger* (1530–1581) orvos munkáiban olvashatjuk, ám olyan alkalmi költeményeket is szerzett, amelyeket egyetemi fokozatok elnyerésének megünnepelésére írt. Műveinek teljes jegyzéke magyar és lengyel bibliográfiákban egyaránt megtekinthető [5]. Macer Szepsius érdeklődött az alkímia és a tudományok iránt is, és sokat forgott a krakkói tudós társaságban. Barátja az az *Antonius Schneeberger*, a híres kassai orvos, *Antonius Cassoviensis* veje volt, aki elsőként írt a katonai orvosi higiénéről *De bona militum valetudine conservanda liber* (Könyv a katonák egészségének megtartásáról) című munkájában [6].

Krakkó ebben az időben fontos európai alkímistaközpontnak számított: Macer számos alkímista érdeklődésű humanistával állt barátságban, például a késmárki arisztokrata kalandor *Olbracht Laskival* (1536–1604) vagy a német polihisztorral, *Georg Joachim Reticusszal* (1514–1574), Copernicus tanítványával, aki később Kassán hunyt el. Ezzel függött össze kiadói munkássága is. Ő volt a kiadója Paracelsus *Archidoxa* [7] című munkájának is. 1577-ben Reticus számára kéziratból átírt egy *Gulielmus Tecenesisnek* tulajdonított *Lilium de spinis evulsum* (Tövisék közül kiragadott lilium) című alkímista traktátust. Ezt az 1613-ban kiadott *Theatrum chemicum* című alkímista iratgyűjtemény kolofonja is tanúsítja [8].

Macer Szepsius legfontosabb munkája azonban az 1562-ben alkotott *De vera gloria libellus* (Az igaz dicsőségről szóló könyvecske) [9]. A munka prózai bevezetővel indul. A szerző tudunkra adja, hogy művét először barátja, *Antonius Schneeberger* olvasta. A verszet hexameterekből áll. Macer Szepsius bevezetőjében leszögezi, hogy az igazi dicsőség Istenben lelhető meg, majd elítéli a gazdagság, gyönyörök, szépség, dicsőség hajkurázsát. Munkája következő részében avval a kérdéssel foglalkozik, hogy melyik foglalkozás hoz dicsőséget művelőjére. A legkülönbébb foglalkozásokról ír, ám számos hibájuk miatt mindet kritizálja.

Ebben a szöveggörnyezetben esik szó az orvosokról is, sőt 19 sor kizárólag az orvosokkal foglalkozik:

„Jó ég! Mekkora méltósággal lépked az orvos!
Mily komoly és mily nagy tudományt hord orra hegyén
fönn!
Ó, de miért jajgatnak a szánnivaló betegek még?
Tán nem tudja a ronda betegséget tovaűzni
itt, ez az öntelt és fecsegő, önhitt szavú doktor?
Koldus doktorok, ó, hova lett az az egykori törvény,
melyet a kórszi követni szabott s megtartani néktek?
Bambán és kábán, hasatok telitömve heverték,
könyvet tán sose olvastok, horkoltok egész nap!
Azt hiszitek, hogy a doktori cím pusztán elegendő?

*Rászorulón orvossággal, ha beteg, ki segít majd?
Orvossá nem a természet kent benneteket föl,
csak hamis önteltség, s a tudatlan gőg sederített
doktorrá. Klistélyt minek is dugtok feneküinkbe,
véle hiábavalón juttatva belüinkbe a húslét?
Rossz szirupot, nyeletet, kenetet, gyilkos higanyos vagy
antimonos gyógyszerert adtok néküink, betegeknek,
s véle halálgörcsöt, míg végre kiadjuk a lelkiink,
és a pokolra jutunk a kegyetlen gyógyszerzestől.”*

Ez igencsak éles és kegyetlen kritika. Macer Szepsius azonban nem csak saját kútfőből merít, orvosellenes vádjainak zöme már korábban, másoknál is előfordult. A Macer Szepsius értékelésében felbukkanó kifejezések megtalálhatók *Walther* híres középkori szentenciagyűjteményében is [10]. Például Macer Szepsius „*vos mendici medici*” (ti, koldus orvosok) szójátéka *Walthernál* a következőképpen hangzik: „*medici non sunt mendici*”, vagyis az orvosok nem koldusok. Macer Szepsius azt mondja: „*garrulus doctor*”, ez *Walthernál*: „*medicus garrulus*” (fecsegő orvos).

Macer Szepsius művében néhány egyezést találhatunk *Petrarca* invektíváival is. *Macernál*: „*Non natura parens medicos vos arte creavit, ast indocta jactantia.*” (Orvossá nem a természet kent benneteket föl, csak hamis önteltség.) *Petrarcánál* ugyanez: „*Arte es indoctus.*” (Tudatlan vagy a mesterségedben.) *Petrarca* „*Egy magas rangú, de tudatlan és erkölcstelen ember ellen írt invektívá*”-jában olyan negatív jellemvonásokat leíró kifejezéseket találunk, amelyeket Macer Szepsius is használ. *Petrarca* a „*superbia, elatio, iactantia*” (gőg, nagyképűség, hengegés) szavakat használja, míg Macer Szepsius a „*superbus medicus, elato vultu, indocta iactantia*” (gőgös, nagyképpű orvos, tudatlan hengegő) kifejezéseket. Idetartozik *Petrarca* „*vaniloquium*”-a (üres fecsegése), illetve Macer Szepsius hasonló jelentésű „*garrulus*”-a (fecsegője) [11].

Macer Szepsius vádja, hogy „*nomen doctoris solum satis esse putatis*” (azt hiszitek, hogy a doktor név pusztán elegendő), *Hippokratész* szavait juttatja eszünkbe (*Törvény I.*): „*Medici forma quidem et nomine multi, re autem et opere valde pauci*” (Külsőleg és névlegesen sok az orvos, valójában és tettei alapján viszont kevés”) [12].

Az orvosok (vagy egy bizonyos orvos) néhány negatív vonását Macer Szepsius más műveiben is említi, például abban a disztichonokban írott versben, amelyet *Schneeberger* a „*De bona militum valetudine conservanda liber*” című könyvének [6] ajánlasképpen alkotott.

„*Mondd, mit akarsz a hamis doktortól? Tőle tanácsot,
tudd, soha nem várhatsz, jót pedig annyira sem,
vesszen minden olyan doktor, ki becsapja betegjét,
s vesszen az is, kit rossz csillaga hajt utain,
és sose érinthessen olyan doktor, ki a titkot
tartani nem képes – vénhez ez illene bár!”*

Az orvosok negatív tulajdonságainak felsorolása után Macer Szepsius megjegyzi, hogy minderre nem szükséges Schneebergert emlékeztetnie. Hiszen nem csak *tekh*-nével (mesterségbeli tudással), hanem *tiikh*-ével (szerencsével) is rendelkezik: akiből e kettő hiányzik, nem is nagy orvos.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy Macer Szepsius orvoskritikája rövid, de éles, és vádjában igazságtalanul általánosító. Különösen furcsa, hogy legélesebb kritikája éppen az orvosok ellen irányul, hiszen Macer Szepsius valószínűleg szoros kapcsolatban állt a medicinával. Ráadásul jó barátja, Anton Schneeberger is orvos volt, akit egyébként más költeményeiben magasztal is. Paracelsus *Archidoxájának* említett kiadásában pedig Macer Szepsius neve mellett a *philosophus et medicus* titulus szerepel, igaz, orvosi egyetemi tanulmányai egyelőre nem igazolhatók.

Anyagi támogatás: A közlemény megírása anyagi támogatásban nem részesült.

Szerzői munkamegosztás: A cikk F. Šimon kutatásain alapul, Magyar L. A. az ő szövegét egészítette ki és pontosította. Az eredetileg angol, illetve latin nyelvű szöveget, a benne szereplő versekkel együtt Magyar L. A. fordította magyarra, és véglegesítette a lektori vélemények alapján. A cikk végleges változatát a szerzők elolvasták és jóváhagyták.

Érdekeltségek: A szerzőknek nincsenek érdekeltségeik.

Irodalom

- [1] Double-faced medicine. *Agrippa, H. C.*: Satire on medicine. *Erasmus*: The praise of medicine. Ed. and transl. by Magyar, L. A. [Kétarcú orvostudomány. *Agrippa, H. C.*: Szatíra az orvosokról, *Erasmus*: Az orvostudomány dicsérete. Szerk., ford. bev.: Magyar, L. A.) Kalligram, Pozsony, 2002. [Hungarian]
- [2] *Macer, G. Sz.*: Cradles, or Ode on The Birth of the Lord. [Cunae seu in Nativitatem Dominicam Ode.] Lazarus Andrae, Cracoviae, 1556. [Latin]
- [3] *Wislocki, W.*: Book of Activities of the Faculty of Arts of University Cracow. Part I, 1487–1563. (Liber diligentiarum facultatis artisticae Universitatis Cracoviensis, Pars I. (1487–1563). Sump-tibus Academiae litterarum, Cracoviae, 1886. [Latin]
- [4] *Macer, I. G.*: Praising Verses on the Licentiates of Master's Degree. [Panegyricum carmen in licentiatos magisterii.] Cracoviae 1562. cf. Szabó, G.: History of Hungarian Society on the University of Wittenberg 1555–1613. (Geschichte des ungarischen Coetus an der Universität Wittenberg 1555–1613.) Halle, 1941. [Latin]
- [5] *Borsa, G., Hervay, F., Holl, B., et al.*: Old prints from Hungary 1473–1600. [Régi magyarországi nyomtatványok 1473–1600.] Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. Online <http://www.arcanum.hu/oszk/> [Hungarian]
- [6] *Schneeberger, A.*: Book on the preservation of good health of soldiers [De bona militum valetudine conservanda liber.] Lazarus Andrae, Cracoviae, 1564. Polish bilingual edition: *Schneeberger, A.*: De bona militum valetudine conservanda liber. Księga o zachowaniu dobrego zdrowia żołnierzy. Wydawnictwo DiG, Warszawa, 2008. [Latin, Polish]
- [7] *Paracelsus, Ph. Th.*: Ten Books of His Main Teachings. [Archidoxae libri X.] Transl. Schröter, A. Officina typographica Mathiae Wirzbietae, Cracoviae, 1569. [Latin]
- [8] *Tecenensis, G.*: Lily Grabbed from the Thorns [Lilium de spinis evulsum] In: Chemical Theatre [Theatrum chemicum] Vol. 4. Lazar Zetzner, Argentorati (Strassburg), 1613. [Latin]
- [9] *Macer, I. G. Sz.*: Booklet on the Real Glory. [De vera gloria libellus] Lazarus Andrae, Cracoviae, 1562. [Latin]
- [10] *Walther, H.*: Latin Proverbs and Sentences of the Medieval Age in Alphabetical Order [Proverbia sententiaeque latinitatis medii aevi-Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung], I–V. 1. Aufl. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1963–1967, 1487–1563.; *Walther, H.*: Latin Proverbs and Sentences of the Medieval Age and of the Early New Age [Proverbia sententiaeque latinitatis medii ac recentioris - Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters und der frühen Neuzeit], Vols. I–III. 1. Aufl. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1982–1986. [Latin, German]
- [11] *Petrarca, F.*: Invectives. [Invectives.] Ed., transl. Marsh, D. Harvard University Press, Cambridge (MA), London, 2003. [Latin, English]
- [12] *Hippocrates*: Latin Works Collated by Cornarius, I. [Opera ... per Ianum Cornarium Latina lingua conscripta.] Frobenius, Basileae, 1546. [Latin]

(Magyar László András dr.,
Budapest, Török u. 4., 1023
e-mail: magyarlaszlo@chello.hu)